

Lauri Hakulinen 1899—1985

Kotikielen Seuran kunniaesimies ja Virittäjän pitkäaikainen päätoimittaja professori Lauri Pekka Hakulinen kuoli 2. maaliskuuta Helsingissä.

Lauri Hakulinen oli syntynyt 6. loka-kuuta 1899 Turussa. Koulunsa hän kävi Turun Suomalaisessa Klassillisessa Lyseossa, josta valmistui ylioppilaaksi keväällä 1918. Tässä opinahjossa olivat kunniaissa suomalaisuus ja suomen kieli sekä antiikin kulttuurin tuntemukseen perustuva humanistinen sivistysihanne. Nämä arvot Lauri Hakulinen omaksui pysyvästi.

Filosofian kandidaatin tutkinnon Hakulinen suoritti Helsingin yliopistossa 1922 aineyhdistelmänään suomen kieli, suomalais-ugrilainen kielentutkimus, fonetiikka ja Rooman kirjallisuus. Hän pä-

tevoityi aluksi äidinkielen opettajaksi ja toimi tässä tehtävässä, pisimpään eli vuodet 1923—30 Kallion yhteiskoulussa Helsingissä. Myös hänen siirryttyään muihin tehtäviin äidinkielen opetuksen kysymykset pysyivät hänelle läheisinä, ja hän julkaisi Virittäjässä ja Äidinkielen opettajain liiton vuosikirjassa useita opettajille suunnattuja artikkeleja. Näistä viimeinen, »Lainasanasemantiikkaa äidinkielenopetukseen», ilmestyi Virittäjässä 1968. Yhdessä opettaja Vilho Myrskyn kanssa Hakulinen julkaisi kansakoulun äidinkielen oppikirjan (1947).

Kansankieli ja sen tallennus kiehtoivat Lauri Hakulista nuoruusvuosista lähtien. Kesinä 1921—25 hän työskenteli stipendiaattina Karjalan kannaksella Sakkolasassa ja Pyhäjärvellä keräten laajan, nykyaikaisia vaatimuksia vastaavan pitäjänsanaston. Omiakin kokemuksiaan hyödyntäen hän 1924 julkaisi monipuolisen »Oppaan suomen kielen murteiden sanavarain kerääjille» (Suomi 5: 3). Jo vuodesta 1923 Hakulinen hoiti kansankielen aineiden keräyttämiseksi ylläpidettyä toimistoa, ja kun Sanakirjasäätiö oli perustettu 1924, hän toimi sen johtajan apulaisena 1925—45 ja johtajana 1945—62. Noina vuosina luotiin Sanakirjasäätiön mittava keruuorganisaatio ja kerättiin mm. suuret pitäjänsanastot. Tavoitteena oli murresanakirjan toimittaminen, mutta samalla syntyi sana-arkisto, joka jo 1930-luvulla tehokkaasti palveli tutkimusta.

Lauri Hakulinen oli monipuolinen tiedemies, jolle eivät tutkimusaloina olleet vieraita esim. suomen fonetiikka ja syn-

taksi. Tiedemiehen uransa hän aloitti selvittämällä suomen murteiden äänneopin ilmiöitä (esim. Vir. 1921, 1925, 1926, 1927). Hänen omimmaksi alueekseen muodostui kuitenkin suomen ja sen lähisukukielten sanaston semanttinen tutkimus, johon hän sai ratkaisevia virikkeitä itävaltalaisen Hans Sperberin semanttisesta teoriasta. Tutkimustyö liittyi näin kiinteästi hänen toimintaansa Sanakirjasäätiössä. Hakulisen väitöskirja »Über die semasiologische Entwicklung einiger meteorologisch-affektiven Wortfamilien in den ostseefinnischen Sprachen» (1933) on ensimmäinen laaja tieteellinen työ, jonka aineistopohjana ovat juuri Sanakirjasäätiön kokoelmat. Se on myös ensimmäinen suomea ja sen lähisukukieliiä koskeva tavoitteiltaan semanttinen tutkimus. Jo tässä työssään ja varsinkin monissa myöhemmissä Hakulinen käsiteli ns. kielen henkistymistä: merkityksenmuutoksia, jotka ovat johtaneet konkreettisesta merkityksestä abstraktiseen ja saaneet aikaan sen, että kieleen on omina-keisesti kehittynyt nimityksiä henkisen elämän käsitteille.

1950-luvulta alkaen Hakulisen tieteellinen mielenkiinto kohdistui erityisesti siihen suomen kielen »eurooppalaistumiseen», jonka ilmentymiä ovat kään- nös- ja merkityslainat. Jo 1955 ilmestyi Virittäjässä aihepiiriä kartoittava merkittävä artikkeli »Suomen kielen kään- nös- ja merkityslainoista». Eläkkeelle jäätyään Hakulinen keskittyi kään- nös- ja merkityslainatutkimuksiin, joiden tuloksena 1969 ilmestyi teos »Suomen sanaston kään- nös- ja merkityslainoista». Näissä tutkimuksissa hän saattoi nojautua laajaan kielitaitoonsa ja klassiseen sivistykseensä: vanhojen kään- nös- ja merkityslainojen juuret johtavat usein antiikin Roomaan ja Kreikkaan, jopa kauemmas.

Lauri Hakulisen laaja-alaisuudesta todistaa hänen suurteoksensa »Suomen kielen rakenne ja kehitys». Kyseessä on kielen menneisyyden ja nykyisyyden ja sen rakenteen eri tasot kattava yleisesitys, jonka kirjoittaminen on vaatinut koko alan tutkimuksen kriittistä seulo- ntaa ja jäsentämistä. Kirjoittajan omaa tutki-

musta on erityisesti sananmuodostusta ja sanastoa koskevissa luvuissa. Teoksen 1. osa ilmestyi 1941, 2. osa 1946. Täydennettyjä uusintapainoksia on ilmestynyt kolme, ja teos on kään- netty venäjäksi, saksaksi ja englanniksi. Teos sai heti innostuneen vastaanoton ja on ilmestymisestään asti kuulunut suomen kielen yliopisto-opintojen keskeiseen kirjallisuuteen. Se on edelleen jokaisen suomen kielen tutkijan välttämätön käsikirja.

Helsingin yliopiston suomen kielen dosentiksi Lauri Hakulinen nimitettiin 1946 ja professoriksi 1953; tästä virasta hän 1963 siirtyi täysinpalvelleena eläkkeelle. Omassa opintokirjassani merkintöjä Lauri Hakulisen luennoista on kaikilta niiltä lukuvuosilta, joi- na luentoja kuuntelin. Lukuvuonna 1952—53, jolloin luennoitsija oli vielä dosentti, luennot käsitelivät onomasiologiaa. Lukuvuoden 1953—54 luentoaiheena oli semantiikka; tuona lukuvuonna kuuntelin myös unkarin kielihistorian kurssin, joka Lauri Hakulisen professorikaudella ilmeisen vakiintuneesti kuului hänen luento-ohjelmaansa. Hän- hän oli unkarin kielen erinomainen tuntija ja taitaja ja oli opiskellutkin Unkarissa. Sittemmin hänen kään- nös- ja merkityslainatutkimuksensa näkyivät myös luento-ohjelmasta: lukuvuosien 1954—55 ja 1955—56 luennot käsitelivät kään- nös- ja merkityslainoista.

Kuuntelemistani Lauri Hakulisen luennoista pakollista ohjelmistoa oli vain unkarin kielihistoriallinen kurssi. Muuten Hakulinen piti tapanaan luennoida aiheista, joita parhaillaan itse tutki. Näin välit- tyi myös kuulijoille luennoitsijan aito in- nostus ja tuntu siitä, että ollaan tekemisissä tärkeiden asioiden kanssa, ollaan uuden tiedon lähteillä. Hakulisen esitystapa oli esimerkillisen selkeää ja havainnollista — ja hänen täsmällisyytensä mieleen- jäävää. Kun luentosalin ovi sekunnin kello 8.15 aamulla oli sulkeutunut luennoitsijan jälkeen, ei myöhäisen opiskelijan enää ollut soveliasta hiipiä sisään.

Seminaari- ja laudaturtöiden aiheet Lauri Hakulinen ikäpolveni opiskelijoille yleensä jakoi omasta harrastuspiiristään. Useimmat työt koskivat sanasemantiik-

kaa tai onomasiologiaa. Helsingin yliopistossa valmistuikin 1950-luvulla ja 1960-luvun alkupuoliskolla jonkin sanan tai sanueen merkityksiä koskevia laudaturtoita lähes 70 ja onomasiologisia töitä lähes 90. Seminaarissa töitämme käsiteltiin varsin tiukasti, mutta saimme myös isällistä ohjausta. Meidän tuli oppia jotakin paitsi sanastontutkimuksen menetelmistä myös äyllisestä rehellisyydestä ja tutkijanmoraalista. Vaivan säästämisen periaatetta opettajamme ei hyväksynyt.

Lauri Hakulinen seurasi aktiivisesti ulkomaista, erityisesti saksankielistä tieteellistä kirjallisuutta, ja monet Euroopan johtavat kielimiehet olivat hänen henkilökohtaisia tuttaviaan. Nuoruusvuosiensa ratkaisevat herätteet hän itse oli saanut saksankielisiltä merkitysopin tutkijoilta, ja ulkomaisten virikkeiden merkitystä hän tähdensi myös meille oppilailleen suosittaen meille uusinta lukemaansa kirjallisuutta.

Lauri Hakulisen oma suhde kieleen oli rikas ja moninainen. Hän oli paitsi tutkija myös esseisti ja harvinaisen etevä kielenkäyttäjä. Tutkimuksissaan ja varsinkin esseissään hän — osaksi saksalaisiin esikuviinsa nojaten — yhä uudelleen palasi tähdentämään kielen ja kulttuurin kiinteää yhteyttä, käsitteiden ja niiden merkien välistä sidosta. Kielessä hän myös näki sillan menneestä tulevaan, antaen tälle ajatukselle välistä hyvinkin lennokkaan muodon. Niin ikään kieli oli hänelle esteettisen ilon lähde ja vaalinnan kohde.

Kielen estetiikkaa Lauri Hakulisen tuotannossa edustavat esseet Otto Mannisen kielestä ja kansanomaisesta sanomisen taidosta. Kielen vaalinnalle hän omisti huomattavan osan elämäntyöstään, olihan hän aktiivinen kielenhuoltokysymysten käsittelijä ja erinimisten kielilautakuntien pitkäaikainen jäsen. Kielenhuoltajana hän toisaalta painokkaasti opasti suosimaan kielen »ominta omaa» ja etsimään »aidon fennistisiä» ilmaisutapoja, toisaalta yhtä painokkaasti tähdensi kielellisen tapakulttuurin arvoa.

PÄIVI RINTALA